

Research Paper

A Study of the Relationship Between Poverty and Social Capital: A Case Study From Sistan and Baluchestan Border Settlements

*Faramarz Barimani¹, Hadi Rasti², Meisam Dahani³, Raziye Jahantigh⁴

1. Associate Professor, Department of Geography, Faculty of Humanity & Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.
2. PhD Candidate, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geographical Sciences and Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
3. MA, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geographical Sciences and Planning, University of Isfahan, Isfahan, Iran.
4. MA, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

Citation: Barimani, F., Rasti, H., Dahani, M., & Jahantigh, R. (2016). A Study of the Relationship Between Poverty and Social Capital: A Case Study From Sistan and Baluchestan Border Settlements. *Journal of Rural Research*. 7(3), 438-453. <http://dx.doi.org/10.21859/jjr-07032>

doi: <http://dx.doi.org/10.21859/jjr-07032>

Received: 27 May, 2016

Accepted: 5 Aug. 2016

ABSTRACT

Settlements located in border areas, especially rural areas, are in lower level of social capital. Poverty is one of the key contributing factors for this. The aim of this research was to explore the relationship between poverty and social capital in the theoretical framework of social depilation. The type of research is descriptive-analytic and correlation. Due to widespread population, 382 households and 136 people of local manager among the three township (Mirjaveh, Saravan and Zahak) were sampled by cochran. The data were collected using a questionnaire and analyzed by fuzzy logic (MATLAB software) and SPSS (Statistical package for social sciences). The findings indicate a relatively high degree of correlation between social capital and poverty with a degree (0.628) and (0.602) and a negative impact of poverty on social capital. So that poverty explains 79.2 percent of the social capital, and edit as per unit change in the poverty rate (-0.890) Change will be created in the social capital. Among the indicators of poverty, "culture of poverty" and then "social rejection" have the most influence on social capital. The results indicate that the level social capital in this kind of settlements, strongly is under the influence of poverty. So if perpetuation of poverty, accompanied with the trend of gradual reduction of social capital (trust, participation and social solidarity) continue, it is possible the region in the future faced, the unstable upper, which in that case, control it will be difficult.

Key words:

Poverty, Social capital, Settlements of borders, Sistan and Baluchestan, Iran

Extended Abstract

1. Introduction

One of the most important effects and consequences that poverty can cause in human society is to undermine the social capital or at least prevent its growth. In this regard, Collier has stated that poverty impacts more on social capital than social capital

affects on poverty. This phenomenon is reflected more in underdeveloped border areas than other areas. Border areas in Iran are sensitive and strategic areas. Nature of isolated in border areas, especially in mountainous and desert areas, steadily because of a lack of welfare and lack of motivation for the life of the was underlying political, economic and security problems for governments. In this regard, environmental injustice, and unbalanced development in geographical areas of the country, especially in border areas of southern east the country caused a split

* Corresponding Author:

Faramarz Barimani, PhD

Address: Department of Geography, Faculty of Humanity & Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Tel: +98 (911) 2272243

E-mail: f.barimani@umz.ac.ir

in national unity and lead to divergent provocations response, and despite efforts that after the Islamic revolution has been done in order to overcome deprivation the less developed areas of border the south east areas, again because such as geographical isolation, increase of feelings of discrimination and class, crisis of unemployment, drug trafficking and commodities, immigration and the factors limiting of investment security, caused the remaining areas of the development cycle, and development indicators they are not at a desirable level. Hence, the present study scrutinized relationship between poverty and social capital in the theoretical framework of social ostracism, in the border areas of Sistan and Baluchestan (Mirjaveh, Saravan and Zahak Township).

2. Methodology

Method research in his study is analytic-descriptive and correlation. Among the study population, 518 cases from residents of border areas of east of Iran located in Sistan and Baluchestan (Mirjaveh, Saravan and Zahak Township), 24 rural settlements and 4 urban settlements (rural-urban) have been selected and sampled by Cochran. With the extraction, factors and variables, literature, questionnaires were prepared. Validity and reliability of the instrument was done by experts and judged by Cronbach's alpha (0.796 to 0.901) respectively. After collecting research data, analysis was done using fuzzy logic in the toolbox in Matlab, and using statistical software, SPSS.

3. Results

The findings show that the poverty and the social capital are respectively with the rank of 0.602 and 0.628. Among the indicators of poverty, "position of poverty" with the grade 0.686 and among the indicators of social capital, "social participation" with the grade 0.667 were assigned the highest rank. Findings also indicate a negative impact of poverty on social capital, so that 79.2% of social capital in the study area is related to changes in poverty rates and per unit change in the level of poverty happens in the area, -0.890 changes in social capital. In the meantime, indicator "culture of poverty", in explanation of social capital (social trust, participation and cohesion) from other poverty indicators has role and impact more prominent. Position of poverty, with less impact only shares somewhat in explaining changes in social trust and participation. According to the findings poverty has high impact in reducing the ablation of social capital, in this border region.

4. Discussion

In the study area, the problem of social capital reduction, due to poverty, can be related to unequal power relations and therefore unbalanced distribution of resources, social and economic services, and opportunities, especially employment and income opportunities as well as inequality in access to financial and social services. Since the study area is geographically isolated and its inhabitants usually do not share in national and regional programs, their access to economic opportunities and production infrastructures is minimal, naturally poverty finds a favorable footing in these areas. The root of the problem must be sought in the inefficiency of border management and unequal regional and local development. Having security view toward the border and lack of opportunity-based approach to border areas on the one hand, and unequal distribution of assets, facilities, services, opportunities and socio-economic facilities, in regional and local level, lack of attention to the role of people in border management and most importantly the fundamental weakness of the local economic infrastructure on the other hand, are considered prominent manifestations of this ineffectiveness. Hence it seems that "position of poverty" in the region is the main factor of the decline of social capital. Because the culture of poverty and social exclusion according to Alkaki, Marx, Andrew and De Haan views are rooted in position of poverty, which is derived from social construction and unequal distribution of power.

5. Conclusion

The results indicate strong influence of social capital caused by poverty in the border region under study. The prominent status of poverty is related to the shortcomings of the local economy that is the most important cause of poverty in the study area. So if poverty continues with gradual decline in social capital (social trust, participation and cohesion), it is likely that in the future the region becomes unstable and its control will become difficult.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تحلیل رابطه فقر و سرمایه اجتماعی؛ مطالعه موردی: سکونتگاه‌های مرزی استان سیستان و بلوچستان

* فرامرزی بریمانی^۱، هادی راستی^۲، میثم دهانی^۳، راضیه جهان تیغ^۴

- ۱- دانشیار، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.
 ۲- دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
 ۳- کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
 ۴- کارشناس ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

حکمه

تاریخ دریافت: ۷ خرداد ۱۳۹۵
تاریخ پذیرش: ۱۵ مرداد ۱۳۹۵

سکونتگاه‌های واقع در مناطق مرزی به‌ویژه مناطق روستایی به‌لحاظ سرمایه اجتماعی در سطح پایینی قرار دارند. عوامل متعددی در این امر تأثیرگذار هستند؛ اما فقر از عوامل کلیدی به‌شمار می‌آید. هدف از این پژوهش، تبیین رابطه بین فقر و سرمایه اجتماعی در چهارچوب نظری طرد اجتماعی است. نوع پژوهش توصیفی-تحلیلی و همبستگی است. به‌دلیل گستردگی جامعه آماری، ۳۸۲ خانوار و ۱۳۶ نفر مدیر محلی از میان سه شهرستان زهک، میرجاوه و سراوان به‌روش کوکران به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شد. با استفاده از پرسش‌نامه، داده‌ها جمع‌آوری و به‌روش منطق فازی (نرم‌افزار متلب) و روش‌های آماری (SPSS) پردازش و تحلیل شد. یافته‌های پژوهش حاکی از میزان نسبتاً بالای سرمایه اجتماعی و فقر با درجه (۰/۶۲۸) و (۰/۶۰۲) و تأثیر منفی فقر بر سرمایه اجتماعی است. به‌طوری‌که فقر ۷۹/۲ درصد از تغییرات سرمایه اجتماعی را تبیین می‌کند و به‌ازای هر واحد تغییر در میزان فقر، (۰/۸۹۰-) در میزان سرمایه اجتماعی تغییر ایجاد می‌شود. از میان شاخص‌های فقر، «فرهنگ فقر» و پس از آن «طرد اجتماعی» بیشترین اثرگذاری را بر روی سرمایه اجتماعی دارند. نتایج پژوهش بیانگر این است که میزان سرمایه اجتماعی در این سکونتگاه‌ها، به‌شدت تحت تأثیر عامل فقر است. بنابراین اگر تداوم فقر توأم با روند تدریجی کاهش سرمایه اجتماعی (اعتماد و مشارکت و انسجام اجتماعی) استمرار یابد، این احتمال وجود دارد که در آینده، منطقه با ناپایداری و بی‌ثباتی زیادی مواجه شود که در آن صورت، کنترل آن دشوار خواهد بود.

کلیدواژه‌ها:

فقر، سرمایه اجتماعی، سکونتگاه‌های مرزی، استان سیستان و بلوچستان، ایران

۱. مقدمه

که در ساختار اجتماعی وجود دارد و باعث می‌شود افراد با سهولت بیشتری وارد کنش اجتماعی شوند (Coleman, 1998). از دیدگاه پاتنام، سرمایه اجتماعی به خصوصیتی از سازمان اجتماعی نظیر شبکه‌ها و هنجارها و اعتماد اشاره دارد که همکاری و هماهنگی برای منافع متقابل را تسهیل می‌کند. (Field, 2007) از نظر فوکویاما سرمایه اجتماعی را به سادگی می‌توان به‌عنوان مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی تعریف کرد که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میان‌شان مجاز است، در آن سهیم هستند. هنجارهایی که سرمایه اجتماعی را تولید می‌کنند، اساساً باید شامل خصلت‌هایی از قبیل صداقت، ادای تعهدات و ارتباط‌های دوجانبه باشند (Fukuyama, 2006). از نظر لین سرمایه اجتماعی در معنای عام، نوعی سرمایه‌گذاری در روابط اجتماعی است که با بازده مورد انتظار در بازار تعریف می‌شود. در اینجا «بازار» لفظی استعاره‌ای است و محدوده آن در تحلیل‌های گوناگون می‌تواند

فقر ضمن نارسایی‌های شغلی و مالی، شرایطی را دربرمی‌گیرد که فرد از دستیابی به منابع شخصی و اجتماعی و فرهنگی در اجتماع احساس حقارت کند یا ناخواسته از سوی روابط قدرت از دسترسی به منابع و فرصت‌های زندگی بازداشته شود.

صاحب‌نظران، تعاریف و مفاهیم زیادی را برای سرمایه اجتماعی به‌کار برده‌اند. بوردیو سرمایه اجتماعی را به‌عنوان مجموع منابع بالقوه و بالفعل که به عضویت در یک گروه مرتبط می‌شود، تعریف می‌کند، که هر یک از اعضا با پشتیبانی از سرمایه اجتماعی فراهم می‌کنند (Bourdieu, 1986). کلمن سرمایه اجتماعی را با کارکردش تعریف می‌کند. از نظر وی سرمایه اجتماعی منبعی اجتماعی‌ساختاری است که دارایی و سرمایه افراد محسوب می‌شود. این دارایی چیز واحدی نیست؛ بلکه ویژگی‌هایی است

* نویسنده مسئول:

دکتر فرامرزی بریمانی

نشانی: بابلسر، دانشگاه مازندران، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، گروه جغرافیا.

تلفن: ۲۲۷۲۲۴۳ (۹۱۱) +۹۸

پست الکترونیکی: fbarimani@umz.ac.ir

مهاجرت و عوامل محدودکننده امنیت سرمایه‌گذاری، باعث شده که این مناطق از چرخه توسعه بازمانده و شاخص‌های توسعه در آن‌ها در سطح مطلوبی قرار نگیرد. از جهتی نیز شاخص‌های توسعه اقتصادی، فضایی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی حاکی از آن است که ایران از ساختار فضایی در قالب مدل مرکزپیرامون در مقیاس محلی و ملی و ناحیه‌ای برخوردار است. (Hafeznia, 2002)

از این رو، پژوهش حاضر با طرح سوال‌های زیر رابطه بین فقر و سرمایه اجتماعی را در منطقه مطالعه‌شده، بررسی کرده است.

میزان فقر و سرمایه اجتماعی در محدوده مرزی مطالعه‌شده در چه حدی است؟

آیا بین فقر و سرمایه اجتماعی در محدوده مطالعه‌شده رابطه معناداری وجود دارد؟

۲. مروری بر ادبیات موضوع

در ارتباط با فقر و سرمایه اجتماعی در جهان و ایران مطالعاتی صورت گرفته است. به‌عنوان نمونه می‌توان به کولیر (۱۹۹۸)، موریس (۱۹۹۸)، گروتارت و نرایانا (۲۰۰۴)، موکیلا و همکاران (۲۰۱۲)، احمدی و ایمان (۲۰۰۵)، شیان (۲۰۰۵)، زاهدی و همکاران (۲۰۰۸)، شادی‌طلب و حجتی‌کرمانی (۲۰۰۸)، بساطیان (۲۰۱۱) و عبدالمی و همکاران (۲۰۱۳) اشاره کرد (جدول شماره ۱).

۳. روش‌شناسی تحقیق

نظریه فرهنگ فقر

این نظریه را اسکار لوئیس مطرح کرد. از نظر لوئیس، فقر وضعیتی است که در آن مردم در دام محیط اجتماعی خود گرفتار آمده‌اند و ویژگی‌هایی از جمله بی‌تفاوتی، تسلیم‌شدن به سرنوشت، نداشتن آرمان والا، نگرانی و هم‌زمان با آن استقبال از رفتار مجرمانه و تأیید آن دارد. (Hamzaei, Shah Hoseini, Borzoo, & Mousavi, 2012) وی معتقد است فرهنگ فقر مجموعه‌ای به‌هم‌پیوسته از ویژگی‌های خانوادگی، رفتاری، نگرشی و شخصیتی است که فقرا در طول زندگی خود، در شرایط نامساعد مالی به آن عادت کرده و با آن سازگار شده‌اند. آن‌ها به‌سبب دگرگونی‌های سریع و وسیع در جامعه و موقعیت پایینی که برای خویش احساس می‌کنند، از جامعه جدا شده و فاصله گرفته‌اند و کم‌کم فرهنگ جدیدی را که با فرهنگ عموم جامعه متفاوت است، ایجاد می‌کنند.

از نظر لوئیس عمده‌ترین ویژگی‌های این فرهنگ در سطح جامعه می‌توان به مشارکت‌نکردن آن‌ها در فعالیت‌های عمومی، پایین‌بودن سطح تشکل و نبود انجمن‌های داوطلبانه اشاره کرد؛ در سطح خانواده نیز می‌توان به کوتاه‌بودن دوران کودکی، نبود حمایت‌های لازم برای کودکان، روابط ناسالم در خانواده، ترک

اقتصادی، سیاسی، اجتماعی یا بازارکار باشد که در آن، افراد با درگیرشدن در تعاملات و شبکه‌های اجتماعی، منافع مورد انتظار را تولید می‌کنند (Lin, 2001). آنچه به‌عنوان شاخص‌های اصلی سرمایه اجتماعی شناخته شده‌اند، عبارت‌اند از اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی که بیشتر صاحب‌نظران بر آن اتفاق نظر دارند. از دیدگاه پاتنام، منظور از سرمایه اجتماعی، وجوه گوناگون سازمان اجتماعی نظیر اعتماد و هنجارها و شبکه‌هاست که می‌توانند با تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشند (Putnam, 1995).

فقر عبارت است از نارسایی در تأمین نیازهای اجتماعی (Lemmi, 2006). که به عدم استطاعت مردم در تأمین حداقل استاندارد زندگی اشاره دارد (Moore, 2000; Alexiedou, 2005)، و بیانگر صورت‌بندی‌های گوناگون از شرایط اجتماعی و اقتصادی است که در آن دسترسی به کالاها و خدمات کمتر از حد آستانه است و اغلب این آستانه باتوجه به درآمد هر خانوار تعریف می‌شود (Warf, 2006). افزون‌بر این، فقط گرسنگی و نبود امکانات افراد فقیر را رنج نمی‌دهد، بلکه حضورنداشتن و مشارکت‌نکردن در اجتماع، احساس شرم در برابر خواسته‌های فرزندان و یأس، عمده‌ترین مسائلی هستند که بیشتر از گرسنگی موجب رنجش و آزدگی افراد فقیر می‌شود (Singer, 2009). یکی از مهم‌ترین تأثیرات و پیامدهایی که فقر و محرومیت در اجتماعات انسانی می‌تواند به بار آورد، تضعیف سرمایه اجتماعی یا ممانعت از رشد آن است. در این رابطه کولیر در تحقیقی به این نتیجه دست یافت که تأثیر فقر بر سرمایه اجتماعی بیشتر از اثر سرمایه اجتماعی بر فقر است (Collier, 1998).

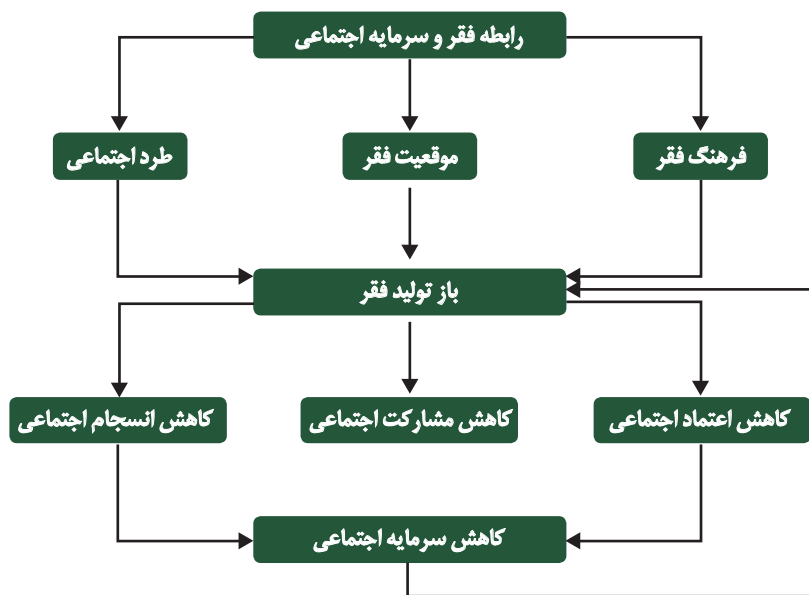
زاهدی و همکاران طی پژوهشی به این نتیجه رسیدند که میزان سرمایه اجتماعی تحت تأثیر فقر و محرومیت قرار دارد و فقر تأثیر منفی بر سرمایه اجتماعی می‌گذارد (Zahedi, Maleki, & Heydari, 2008). این پدیده در مناطق حاشیه‌ای و توسعه‌نیافته مرزی بیشتر از دیگر مناطق نمود پیدا می‌کند. در کشور ایران مناطق مرزی از نقاط حساس و استراتژیک به‌شمار می‌آیند. طبیعت منزوی مناطق مرزی به‌ویژه در مناطق کوهستانی و بیابانی، همواره به‌دلیل نبود رفاه و انگیزه برای زندگی، زمینه‌ساز مشکلات سیاسی و اقتصادی و امنیتی برای دولت است (Ismail-Zadeh, 2008).

در همین راستا بی‌عدالتی‌های محیطی و توسعه نامتوازن فضاهای جغرافیایی کشور به‌ویژه در نواحی جنوب شرق کشور موجب از بین رفتن وحدت و همبستگی ملی و واکنش تحریکات واگرایانه شده است. با وجود تلاش‌هایی که پس از انقلاب اسلامی برای رفع محرومیت از نواحی کمتر توسعه‌یافته و نواحی مرزی جنوب شرق انجام شده است، به‌دلایلی از قبیل انزوای جغرافیایی، افزایش احساس تبعیض و فاصله طبقاتی، وضع نامناسب اشتغال و بحران بیکاری، قاچاق مواد مخدر و کالا،

جدول ۱. برخی مطالعات خارجی و داخلی انجام شده در زمینه موضوع پژوهش.

محققان و سال	قلمرو پژوهش	ابعاد و شاخص‌ها	متغیرهای بررسی شده
کولبر (۱۹۹۸)	—	— سرمایه اجتماعی — فقر	— تعاملات اجتماعی، انسجام و مشارکت اجتماعی — اهمیت وقت، فرصت مالی و فیزیکی (اشتغال، دسترسی‌ها)
موریس (۱۹۹۸)	هندوستان	— سرمایه اجتماعی (مشارکت و شبکه‌های اجتماعی) — فقر	— عضویت در شبکه‌ها و انجمن‌ها، تعاملات اجتماعی، مشارکت در انتخابات و جلسات عمومی — میزان مصرف، شغل، تحصیلات، مهارت‌های فنی، دسترسی‌ها، نرخ دستمزد واقعی
گروتارت و نرایانا (۲۰۰۴)	بولیوی	— سرمایه اجتماعی — رفاه خانوار	— مشارکت، عضویت در اتحادیه‌های کشاورزی و دیگر انجمن‌های محلی، تعاملات اجتماعی — درآمد، اشتغال، سرمایه‌گذاری در آموزش ابتدایی، دسترسی‌ها
سامارات و همکاران (۲۰۱۱)	—	— سرمایه اجتماعی (شبکه‌ها) — تله فقر	— وقف، کمک‌های مالی بین مردم، روابط اجتماعی — فقر درآمد و غذایی، ضعف جسمانی، دسترسی کم به فرصت‌های شغلی و فناوری، آسیب‌پذیری در برابر خطرات اجتماعی و طبیعی، بی‌قدرتی
موکیلا و همکاران (۲۰۱۲)	کلان‌شهر مینا (نیجریه)	— سرمایه اجتماعی — فقر	— اعتماد بین فردی، مسئولیت مدنی، فعالیت‌های داوطلبانه — درآمد، هزینه‌های غذایی، سرپناه، سلامت، آب، دسترسی به خدمات شهری
احمدی و ایمان (۲۰۰۵)	شیراز (ایران)	فرهنگ فقر و بزهکاری	— تقدیرگرایی، ضعف مشارکت، پایگاه اقتصادی اجتماعی پایین، احساس ناامیدی و بی‌ارزشی و درماندگی، تحرک اجتماعی پایین، محرومیت کودکان از حمایت لازم، تمایل به بزهکاری، گوشه‌گیری
شیانی (۲۰۰۵)	ایران	فقر و محرومیت (فرهنگ فقر، موقعیت فقر، ساختار فقر)	— تقدیرگرایی، وابستگی، خودکم‌بینی و حقارت، بی‌اعتمادی به نهادهای مسلط، منابع و فرصت‌های اندک فقرا (مثل درآمد، شغل، دسترسی به دانشگاه)، نابرابری و فاصله طبقاتی
زاهدی و همکاران (۲۰۰۸)	شهرستان قزوین (ایران)	— سرمایه اجتماعی (اعتماد، شبکه‌ها و هنجارها) — فرهنگ فقر، موقعیت فقر، طرد اجتماعی	— اعتماد بین مردم، روابط با اطرافیان و مشارکت و عضویت سازمانی — تقدیرگرایی، بی‌اعتمادی، تضعیف پیوندها، شکاف طبقاتی، نداشتن فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی کافی، مشارکت نداشتن، رضایت نداشتن از همسایه‌ها، احساس تنهایی
شادی‌طلب و حجتی کرمانی (۲۰۰۸)	روستاهای ایران	— سرمایه اجتماعی (اعتماد و انسجام و مشارکت) — فقر	— اعتماد به افراد و نهادها، میزان تعامل روستاییان با یکدیگر و میزان نزاع در بین روستاییان، عضویت مشارکتی، مشارکت در اجرا و تصمیم‌گیری — فقر درآمدی (فقر غذایی، مسکن، بهداشت و تحصیلات)، فقر قابلیت (محرومیت از قابلیت‌های فردی و اجتماعی)، طرد اجتماعی (نبود مشارکت و همبستگی اجتماعی و...)
بساطیان (۲۰۱۱)	شهرستان دلفان (ایران)	فرهنگ فقر	— تقدیرگرایی، مصرف‌گرایی، بیگانگی اجتماعی، نبود آینده‌نگری و نبود سرزنش فقر
عبدلهی و همکاران (۲۰۱۳)	میاندوآب (ایران)	— سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت، انسجام و شبکه‌ها) — فقر (اقتصادی)	— اعتماد به مردم محل، غریبه‌ها، نهادهای محلی (شورا و دهیار)، شرکت در جلسات عمومی، همکاری با شورا و دهیار، کمک مالی و فکری برای امور عمومی روستا، نزاع بین اهالی، همدلی، روابط اجتماعی، وجود کمک‌های مالی بین مردم، همکاری با نهادهای دولتی و... — درآمد کشاورزی و دامداری، سرمایه‌گذاری کشاورزی، تنوع منابع درآمدی، کاهش هزینه تولید، تنوع شغلی، ثبات درآمد

سازمان پژوهش‌های روستایی

تصویر ۱. مدل مفهومی تحقیق.

نقطه مقابل وضعیت مبتنی بر اعتماد بالا، مشارکت فعال، روابط فردی و اجتماعی گسترده و پویا و احساس مفیدبودن است. در محیطی که فرهنگ فقر در آن رشد کند، سرمایه اجتماعی نمی‌تواند در آن محیط ریشه بگیرد و گسترش یابد. از نظر لوئیس، فرهنگ فقر، واکنش فقرا به موقعیت حاشیه‌ای خود در جوامع طبقاتی و شدیداً فردگراست. براساس دیدگاه لوئیس گسترش نابرابری و شکاف‌های طبقاتی در جامعه موجب گسترش این فرهنگ در بین فقرا خواهد شد و این وضعیت کاهش سرمایه اجتماعی را به همراه می‌آورد (Zahedi et al., 2008).

خانواده، سرپرست خانوار بودن زنان، نبود حریم خصوصی و... اشاره کرد (Esfandiari, 2013).

از نظر لوئیس افرادی که خرده‌فرهنگ فقر دارند در جامعه بزرگ‌تر درگیر نمی‌شوند یا فاصله خود را با آن حفظ می‌کنند. آن‌ها نهادهایی چون اتحادیه‌های کارگری و احزاب سیاسی ندارند و می‌توان نوعی بی‌اعتمادی نسبت به نهادهای مسلط در جامعه را در میان آن‌ها مشاهده کرد. نگرش‌ها و ارزش‌ها و شخصیت افرادی که فرهنگ فقر دارند به گونه‌ای است که احساس تقدیرگرایی و وابستگی و حقارت می‌کنند (Zahedi, 2007). مختصاتی که لوئیس برای فرهنگ فقر برمی‌شمارد،

جدول ۲. شاخص‌ها و متغیرهای بررسی‌شده.

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها	معرفها
اعتماد اجتماعی	اعتماد به همسایه‌ها، مردم محل، مدیران محلی، مسئولین و نهادهای دولتی، نیروهای امنیتی و اطلاعاتی	
سرمایه اجتماعی	مشارکت اجتماعی	همکاری با مدیران محلی، همکاری با دولت (نیروی انتظامی برای برقراری امنیت)، شرکت در انتخابات شورای محل، شرکت در مراسم مذهبی و عمومی، تمایل به مشارکت در امور عام‌المنفعه
انسجام اجتماعی	انسجام اجتماعی	میزان نزاع بین مردم محل، هنجارها و ارزش‌ها (خیرخواهی، صداقت، احترام به عقاید همدیگر و...)، پیوند مردم و مدیران محلی، پیوند مردم و نهادهای دولتی، پیوند مردم و نیروهای امنیتی و اطلاعاتی
فرهنگ فقر	فرهنگ فقر	بی‌تفاوتی به امور توسعه محلی، تقدیرگرایی (حتمی‌بودن سرنوشت، اعتقاد به شانس و قسمت)، سطح پایین آرزوها، گرایش به جرم و استقبال از رفتار مجرمانه، اجتناب از حضور در جلسات عمومی، بیگاری از کودکان، احساس خودکم‌بینی و حقارت در اجتماع
فقر	موقعیت فقر	پایگاه اقتصادی-اجتماعی پایین (از نظر شغل و درآمد، تحصیلات، احترام اجتماعی) در مقایسه با دیگران، احساس تبعیض، نابرابری بین مکانی (از لحاظ توزیع امکانات تولیدی و خدمات)، نبود دسترسی یا دسترسی اندک به تسهیلات اعتباری در مقایسه با دیگران
طرد اجتماعی	طرد اجتماعی	نبود یا ضعف مشارکت در فعالیت‌های گروهی، احساس تنهایی، نارضایتی از همسایه‌ها، نبود یا ضعف دید و بازدید با مردم محل، محرومیت از فرصت مشارکت در برنامه‌های توسعه محلی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

جدول ۳. بررسی پایایی شاخص‌های بررسی شده.

مؤلفه	شاخص	تعداد گویه	ضریب آلفا
سرمایه اجتماعی	اعتماد اجتماعی	۵	۰/۸۹۸
	مشارکت اجتماعی	۵	۰/۹۰۱
فقر	انسجام اجتماعی	۶	۰/۸۱۴
	فرهنگ فقر	۶	۰/۸۸۲
	موقعیت فقر	۵	۰/۷۹۶
	طرد اجتماعی	۸	۰/۸۹۴

نظریه موقیعی فقر

نظریه طرد اجتماعی

این نظریه در انتقاد به نظریه فرهنگ فقر استدلال می‌کند که رفتارهایی که به‌عنوان فرهنگ فقر شناخته می‌شود، ناشی از موقعیت افراد فقیر است، نه الگوی فرهنگی آن‌ها. در واقع فقرا به جای آنکه به‌وسیله فرهنگ فقر هدایت شوند، تحت تأثیر واقعیت زندگی خود هستند. واقعیت‌هایی مثل بیکاری و درآمد پایین (Zahedi, et al., 2008). به‌عبارت دیگر این دیدگاه ناظر بر این امر است که علت فقر را باید در نیروهای بیرون از کنترل فرد جست‌وجو کرد. فقر حاصل تبعیض و موقعیت‌هایی است که ساختار جامعه بر افراد تحمیل کرده است (Esfandiari, 2013). «نظریه تضاد» روایت بسیار تند این دیدگاه در خصوص مسئله فقر است که مشکلات اجتماعی را ناشی از توزیع نابرابر قدرت می‌داند. نظام اجتماعی، نظامی ناعادلانه و استثمارگرانه است که جامعه را به طبقات پایین و بالا تقسیم می‌کند. در این حال روایت ملایم‌تر آن، نظریه «مرتون» است که فقر و نداری را به ساختار اجتماعی که فرصت‌ها را محدود می‌کند، نسبت می‌دهد.

روش‌شناسی

این پژوهش از نوع توصیفی تحلیلی و همبستگی است. جامعه آماری از میان ۵۱۸ نفر از ساکنان مناطق مرزی شرق ایران واقع در استان سیستان و بلوچستان (شهرهای میرجاوه و سراوان و زهک) در ۲۴ سکونتگاه روستایی و ۴ سکونتگاه شهری (روستاشهر) از طریق فرمول کوکران به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. با استخراج مؤلفه‌ها و متغیرها از ادبیات موضوع (جدول شماره ۲)، پرسش‌نامه تدوین شد. روایی و پایایی این ابزار از سوی کارشناسان اصلاح و به‌وسیله آلفای کرونباخ (۰/۷۹۶-۰/۹۰۱) محاسبه شد (جدول شماره ۳). پس از جمع‌آوری داده‌های تحقیق از جامعه و مدیران محلی (شوراها و دهیاران و شهرداران)، برای تجزیه و تحلیل از منطق فازی در جعبه ابزار نرم‌افزار متلب^۱ و برای بررسی همبستگی و روابط علی از روش‌های آماری (SPSS) استفاده شد.

در این پژوهش، منطق فازی در سه مرحله به‌صورت زیر اجرا شد:

نظریه موقیعی فقر

به‌عبارت دیگر طبقات پایین با وجود اینکه به نظام فرهنگی و ارزشی خاصی تعلق دارند، اما به محدودیت‌های ساختاری محکوم می‌شوند و در تلاش هستند که به گونه‌ای خود را با این شرایط سخت وفق دهند (Afrough, 2000). الکاک معتقد است که فقر قسمتی از سؤال گسترده ما درباره ساختار و توزیع منابع در جامعه، قدرت کنترل و استفاده از آن‌هاست و از بین رفتن فقر، نیازمند تغییر موقعیت نسبی فقیر و کوشش برای نابودی نابرابری از طریق انتقال اساسی قدرت و منابع است که شامل تغییر در ساختار اقتصادی تولیدکننده نابرابری است (Afrough, 2000). به‌نظر مارکس طی روندی که افراد فقیر دچار از خودبیگانگی می‌شوند، به احساس پوچی، بی‌قدرتی، بی‌اعتمادی و خسونت می‌رسند که پیامد آن بی‌توجهی به ارزش‌ها و هنجارهای جامعه است (Kalantari, et al., 2005). از این رو موقعیت نامناسب فقر، ضعف سرمایه اجتماعی را به دنبال دارد.

1. MATLAB

حاصل شده از ترکیب حالات مختلف این متغیرها، پاسخ خود را اعمال می‌کند. مقدار عضویت تابع خروجی نیز اشتراک دو تابع ورودی است. در مرحله مذکور بعد از تعریف ورودی‌ها، درجه‌های توابع عضویت متغیرها و شاخص‌های مرتبط در یک مجموعه تعیین و سپس قواعد فازی محتمل تدوین شد. در نهایت در جعبه ابزار فازی در نرم‌افزار متلب ارزیابی و تحلیل شد.

ج) نافازی‌سازی: در این مرحله پس از بررسی نتایج قواعد فازی، طی فرایندی داده‌های کیفی به داده‌های کمی تبدیل شد. در این رابطه چندین روش تبدیل بر پایه الگوریتم‌های ریاضی وجود دارد. روش «مرکز ثقل» از جمله مهم‌ترین آن‌هاست که در این پژوهش از آن استفاده شده است (Al-jarrah & Abu-qdais, 2006).

محدوده مطالعه‌شده

محدوده مطالعه‌شده در این پژوهش شامل سه شهرستان مرزی در استان سیستان و بلوچستان است، که عبارت‌اند از: شهرهای میرجاوه و سراوان و زهک. محدوده مطالعه‌شده در عرض جغرافیایی ۲۶ درجه در سراوان تا ۳۰ درجه در زهک و نیز در طول جغرافیایی ۶۱ درجه در زهک و میرجاوه تا ۶۳ درجه در سراوان واقع شده است. شهرهای میرجاوه و سراوان در شرق استان (مرز ایران و پاکستان) و شهرستان زهک در شمال شرقی استان (مرز ایران و افغانستان) واقع شده‌اند (تصویر شماره ۲). محدوده مرزی مطالعه‌شده طبق آخرین تقسیمات کشوری مشتمل بر ۸۳۷ سکونتگاه روستایی، ۵ شهر، ۸ بخش و ۱۷ دهستان است.

الف) فازی‌سازی ورودی‌ها: در این مرحله داده‌های اولیه به کمک جمع و تفریق جبری ساده و میانگین هندسی، نرمالیزه و برای ورود به جعبه ابزار فازی آماده شدند. سپس مجموعه فازی متغیرها و شاخص‌های ورودی و خروجی تعریف شدند. تابع عضویت هر متغیر و شاخص نشانگر وضعیت منطقه در آن متغیر و شاخص است. طبقه‌بندی توابع عضویت داده ورودی به صورت مجموعه‌های فازی در قالب طیف لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) تقسیم می‌شود که دامنه تمام داده‌های ورودی با چنین متغیرهایی یا نسبت دادن درجه، دسته‌بندی می‌شود. در این مرحله برای سرمایه اجتماعی ۱۵ تابع عضویت در قالب سه شاخص و برای فقر ۱۸ تابع عضویت در قالب سه شاخص تعریف شد.

ب) مرحله استنتاج: پس از تعریف درجه‌های توابع عضویت متغیرها به زبان فازی و به تبع آن شکل‌گیری قواعد «اگر، آنگاه» فازی، قواعد فازی مدنظر ارزیابی و خروجی فازی حاصل خواهد شد (Kordestani, & Rahimi, 2009). متغیرهای قرار گرفته در یک خوشه با استفاده از عملیات اشتراک فازی محاسبه خواهند شد. در این مرحله نظر کارشناس خبره در موضوع مطالعه‌شده به عنوان پایگاه دانش و مجموعه قوانین بنیانی که در آن متغیرهای زبانی به کار می‌رود، اعمال می‌شود و با استفاده از قواعد «اگر، آنگاه» فازی، تمام حالت‌های ممکن برای متغیرها و شاخص‌های بررسی‌شده در نظر گرفته می‌شود.

درواقع فرد خبره با استفاده از نظر علمی و تجربه‌های خویش، باتوجه به اهمیت و وزن متغیرها، و در نظر گرفتن نوع تابع

تصویر ۲. موقعیت جغرافیایی و سیاسی محدوده مطالعه‌شده و سکونتگاه‌های نمونه.

کاملاً بی سواد، ۴۶ درصد با تحصیلات زیر دیپلم، ۲۹/۷ درصد دیپلم و فوق دیپلم و ۱۰/۸ درصد لیسانس و بالاتر هستند. از نظر وضعیت شغلی ۱۲/۶ درصد کشاورز و دامدار، ۲۰ درصد پیشه‌ور، ۷/۵ درصد خانه‌دار، ۹/۴ درصد کارگر، ۱۴ درصد کارمند، ۱۹/۴ درصد شغل آزاد، ۳/۳ درصد مشاغل مثل تجارت مرزی و... و ۱۳/۹ درصد بیکار هستند. از لحاظ درآمد ماهیانه، ۴۹/۶ درصد از جامعه نمونه درآمد خانوار خود را کمتر از ۵۰۰ هزار، ۱۴/۱ درصد بین ۵۰۰ تا ۷۰۰ هزار، ۱۲/۵ درصد بین ۷۰۰ تا ۹۰۰ هزار و ۲۳/۷ درصد بیشتر از ۹۰۰ هزار تومان اظهار کرده‌اند.

برای بررسی و سنجش میزان فقر و سرمایه اجتماعی در منطقه از منطق فازی استفاده شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که میزان فقر و میزان سرمایه اجتماعی به ترتیب با درجه (۰/۶۲۸) و (۰/۶۰۲) در حد زیاد قرار دارد (تصویر شماره ۳ و ۴). در میان شاخص‌های فقر، موقعیت فقر با درجه (۰/۶۸۶) و در میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی، مشارکت اجتماعی با درجه (۰/۶۶۷) بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده‌اند. توزیع میزان فقر در شهرستان‌های مطالعه شده نشان می‌دهد که شهر میرجاوه با درجه (۰/۵۷۴) کمترین و شهرستان زهک با درجه (۰/۶۹۴) بیشترین میزان فقر در منطقه را دارند. توزیع میزان سرمایه اجتماعی در منطقه

این محدوده طبق پهنه‌بندی اقلیمی در استان سیستان و بلوچستان، اقلیمی گرم و خشک (در شهرستان زهک)، نیمه خشک و معتدل (در شهر میرجاوه) و خشک و خیلی گرم بیابانی (در شهرستان سراوان) دارد (Saligheh, Barimani, & IsmailNezhad, 2008). اقتصاد غالب در نواحی روستایی شهر میرجاوه بر باغداری خرما و انار و انگور و در شهر میرجاوه بیشتر بر بخش خدمات (کسب و کارهای تجاری بازار) استوار است. در شهرستان سراوان کشاورزی به‌ویژه باغداری خرما شکل غالب اقتصاد روستایی و تا حدودی در نواحی شهری همراه با اقتصاد خدماتی است. در شهرستان زهک اقتصاد غالب روستایی بر زراعت گندم و جو و کشت صیفی جات و اقتصاد غالب شهر بیشتر بر بخش خدمات استوار است. براساس شواهد موجود و اظهارات ساکنان محلی، بسیاری از ساکنان روستایی و شهری مرز نشین به مشاغل غیرمعارف نظیر قاچاق سوخت و کالا اشتغال دارند که حاکی از میزان بالای بیکاری است. میزان بیکاری در منطقه (۴۰/۴ درصد) این مسئله را تأیید می‌کند (Statistical Center of Iran, 2011).

۴. یافته‌ها

از نظر مذهب، ۱۹/۹ درصد از جامعه نمونه شیعه و ۸۰/۱ درصد اهل تسنن هستند. از لحاظ تحصیلات ۱۳/۵ درصد جامعه نمونه

جدول ۴. میزان سرمایه اجتماعی و امنیت در سکونتگاه‌های مرزی مطالعه شده.

شهرستان	ابعاد	شاخص‌ها	درجه میانگین
میرجاوه	فقر	فرهنگ فقر	۰/۴۶۷
		موقعیت فقر	۰/۷۱۳
		طرد اجتماعی	۰/۵۴۶
سراوان	سرمایه اجتماعی	کل	۰/۵۷۴
		اعتماد اجتماعی	۰/۶۱۰
		مشارکت اجتماعی	۰/۷۸۸
زهک	فقر	انسجام اجتماعی	۰/۶۴۹
		کل	۰/۶۸۲
		فرهنگ فقر	۰/۴۷۱
سراوان	سرمایه اجتماعی	موقعیت فقر	۰/۷۳۶
		طرد اجتماعی	۰/۵۶۴
		کل	۰/۵۹۰
سراوان	سرمایه اجتماعی	اعتماد اجتماعی	۰/۶۸۱
		مشارکت اجتماعی	۰/۷۷۹
		انسجام اجتماعی	۰/۷۷۸
زهک	فقر	کل	۰/۶۸۳

درجه میانگین	شاخص‌ها	ابعاد	شهرستان
۰/۷۸۰	فرهنگ فقر	فقر	زهک
۰/۶۰۲	موقعیت فقر		
۰/۷۸۳	طرد اجتماعی		
۰/۶۹۴	کل	سرمایه اجتماعی	کل منطقه
۰/۴۳۶	اعتماد اجتماعی		
۰/۳۷۴	مشارکت اجتماعی		
۰/۴۱۳	انسجام اجتماعی	کل	کل منطقه
۰/۴۱۲	کل		
۰/۵۳۴	فرهنگ فقر		
۰/۶۸۶	موقعیت فقر	فقر	کل منطقه
۰/۵۸۹	طرد اجتماعی		
۰/۶۰۲	کل		
۰/۶۰۱	اعتماد اجتماعی	سرمایه اجتماعی	کل منطقه
۰/۶۶۷	مشارکت اجتماعی		
۰/۶۱۷	انسجام اجتماعی		
۰/۶۲۸	کل		

نظام پژوهش های روستایی

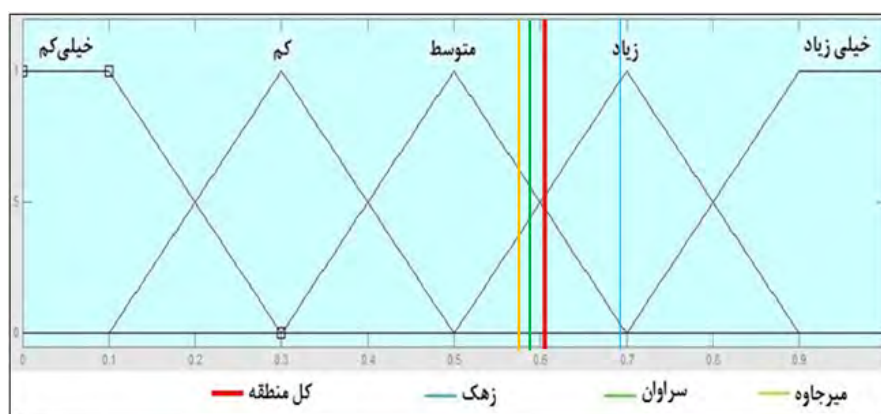
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

استقلال خطاها پذیرفته می‌شود. مقدار ویژه، شاخص وضعیت (CI)، تولرانس و عامل تورم واریانس (VIF)، هم‌خطی بودن متغیرهای مستقل را تأیید می‌کنند (جدول شماره ۵).

یافته‌های حاصل از رگرسیون ضمن اینکه کفایت خطی بودن مدل را تأیید می‌کند، نشان می‌دهد که متغیرهای طرد اجتماعی و فرهنگ فقر و موقعیت فقر در مجموع ۵۷/۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته (اعتماد اجتماعی) را تبیین می‌کنند و ۴۲/۸ درصد از تغییرات

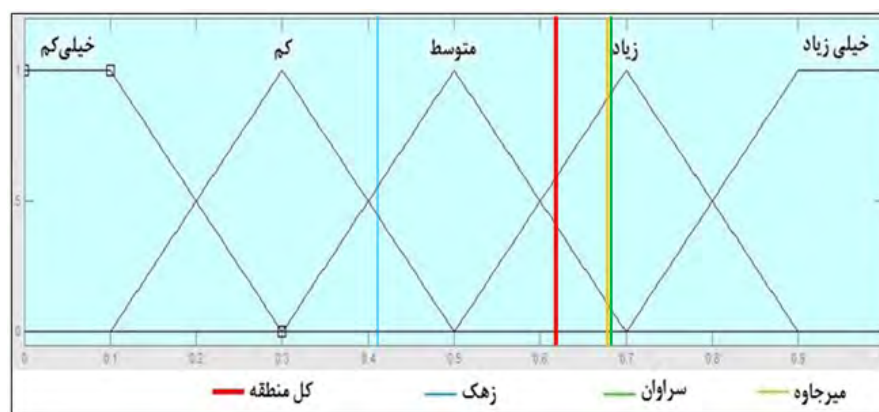
حاکمی از آن است که شهرستان زهک با درجه (۰/۴۱۲) کمترین میزان را به خود اختصاص داده است. شهرهای سراوان و میرجاوه با درجه (۰/۶۸۳) و (۰/۶۸۲) شرایط نسبتاً مشابهی دارند و تفاوت چشمگیری با شهرستان زهک دارند (جدول شماره ۴).

به‌منظور تبیین تأثیر فقر بر سرمایه اجتماعی از تحلیل رگرسیون چندمتغیره استفاده شد. از این رو ابتدا قابلیت اجرای رگرسیون بررسی شد. براساس آمار آزمون دوربین واتسون، فرض

نظام پژوهش های روستایی

تصویر ۳. خروجی منطق فازی از میزان فقر در محدوده مطالعه‌شده.

تصویر ۴. خروجی منطق فازی از میزان سرمایه اجتماعی در محدوده مطالعه‌شده.

تصاویر پژوهش‌های روستایی

همچنین یافته‌های رگرسیون در بررسی اثر فقر، انسجام اجتماعی کفایت خطی بودن مدل را تأیید می‌کند و نشان می‌دهد که از میان سه متغیر فقر و دو متغیر فرهنگ فقر و طرد اجتماعی وارد مدل شده‌اند و این دو متغیر روی هم‌رفته ۶۸/۶ درصد از تغییرات متغیر وابسته (انسجام اجتماعی) را تبیین می‌کنند. طبق مقادیر حاصل از آماره بتا، بیشترین اثرگذاری برای متغیر فرهنگ فقر است. به طوری که به ازای هر واحد تغییر در این متغیر، ۰/۶۰- تغییر در انسجام اجتماعی رخ می‌دهد (جدول شماره ۸).

در نهایت تأثیر شاخص کل فقر بر شاخص کل سرمایه اجتماعی به طور مجزا بررسی شد. یافته‌ها ضمن تأیید خطی بودن مدل، نشان می‌دهد که ۷۹/۲ درصد از تغییرات سرمایه اجتماعی در محدوده مطالعه‌شده، به تغییرات میزان فقر وابسته است. آماره بتا

آن به عوامل دیگر مربوط می‌شود. مقادیر ضرایب استاندارد شده (بتا) نشان می‌دهد که شاخص طرد اجتماعی بیشترین تأثیرگذاری را دارد؛ زیرا به ازای یک واحد تغییر در این شاخص، ۰/۴۰۳- تغییر در اعتماد اجتماعی ایجاد می‌شود (جدول شماره ۶).

یافته‌های رگرسیون برای بررسی تأثیر شاخص‌های فقر بر مشارکت اجتماعی نیز حاکی از خطی بودن مدل است به طوری که متغیرهای فرهنگ فقر و طرد اجتماعی و موقعیت فقر روی هم‌رفته ۸۳/۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته (مشارکت اجتماعی) را تبیین می‌کنند. بر اساس مقادیر بتا، فرهنگ فقر مؤثرترین شاخص است؛ بدین معنی که هر واحد تغییر در این شاخص سبب ایجاد ۰/۷۱۹- تغییر در مشارکت اجتماعی می‌شود (جدول شماره ۷).

جدول ۵. قابلیت اجرای رگرسیون متغیرهای مستقل بر روی متغیرهای وابسته.

Eigenvalue	Condition Index	VIF	Tolerance	Durbin-Watson	مستقل	وابسته
۰/۱۰۶	۶/۰۱	۳/۵	۰/۲۸۱		طرد اجتماعی	
۰/۰۳۰	۱۱/۴	۳/۴	۰/۲۹۲	۱/۵۹	فرهنگ فقر	اعتماد
۰/۰۱۸	۱۴/۶	۱/۰۹	۰/۹۱۳		موقعیت فقر	
۰/۱۰۶	۶/۰۱	۳/۴	۰/۲۹۲		فرهنگ فقر	
۰/۰۳۰	۱۱/۳۹	۳/۵	۰/۲۸۱	۱/۸۷	طرد اجتماعی	مشارکت
۰/۰۱۸	۱۴/۶	۱/۰۹	۰/۹۱۳		موقعیت فقر	
۰/۰۷۶	۶/۱۹	۳/۴	۰/۲۹۳	۱/۶۶	فرهنگ فقر	انسجام
۰/۰۱۸	۱۲/۵۶	۳/۴	۰/۲۹۳		طرد اجتماعی	
۰/۰۷۶	۶/۱۹	۳/۴	۰/۲۹۳	۱/۶۸	فرهنگ فقر	سرمایه اجتماعی
۰/۰۱۸	۱۲/۵۶	۳/۴	۰/۲۹۳		طرد اجتماعی	
۰/۰۴۳	۶/۷	—	—	۱/۶۸	فقر	سرمایه اجتماعی

تصاویر پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

جدول ۶. بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی با استفاده از تحلیل رگرسیون چندمتغیره.

گام	متغیر مستقل	F	کفایت مدل	R	R ²	Beta	t	sig.
اول	طرد اجتماعی	۵۷۳/۶۷		۰/۷۲۶	۰/۵۲۶	-۰/۴۰۳	-۷/۴	۰/۰۰۰
دوم	فرهنگ فقر	۳۲۵/۲۳	۰/۰۰۰	۰/۷۴۷	۰/۵۵۸	-۰/۳۴۱	-۶/۳۹	۰/۰۰۰
سوم	موقعیت فقر	۲۲۹/۰۱		۰/۷۵۶	۰/۵۷۲	-۰/۱۲۳	-۴/۰۹	۰/۰۰۰

نظام‌های پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

جدول ۷. بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی با استفاده از تحلیل رگرسیون چندمتغیره.

گام	متغیر مستقل	F	کفایت مدل	R	R ²	Beta	t	Sig.
اول	فرهنگ فقر	۲۱۵۶/۹		۰/۸۹۸	۰/۸۰۷	-۰/۷۱۹	-۲۱/۸	۰/۰۰۰
دوم	طرد اجتماعی	۱۱۶۷/۴	۰/۰۰۰	۰/۹۰۵	۰/۸۱۹	-۰/۲۵۱	-۷/۴۷	۰/۰۰۰
سوم	موقعیت فقر	۸۷۳/۲		۰/۹۱۴	۰/۸۳۵	-۰/۱۳۵	-۷/۲۳	۰/۰۰۰

نظام‌های پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

جدول ۸. بررسی عوامل مؤثر بر انسجام اجتماعی با استفاده از تحلیل رگرسیون چندمتغیره.

گام	متغیر مستقل	F	کفایت مدل	R	R ²	Beta	t	Sig.
اول	فرهنگ فقر	۱۰۳۲/۱	۰/۰۰۰	۰/۸۱۷	۰/۶۶۷	-۰/۶۰۰	-۱۳/۲	۰/۰۰۰
دوم	طرد اجتماعی	۵۶۲/۸		۰/۸۲۸	۰/۶۸۶	-۰/۲۵۷	-۵/۶۴	۰/۰۰۰

نظام‌های پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

جدول ۹. بررسی تأثیر فقر بر سرمایه اجتماعی با استفاده از رگرسیون خطی.

متغیر مستقل	F	کفایت مدل	R	R ²	Beta	t	Sig.
فقر	۱۹۶۰/۱	۰/۰۰۰	۰/۸۹۰	۰/۷۹۲	-۰/۸۹۰	-۴۴/۳	۰/۰۰۰

نظام‌های پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

عوامل در این رابطه که نقش محوری دارند و با هم ارتباطی تنگاتنگ دارند، فقر و سرمایه اجتماعی است. نتایج این پژوهش نشان داد که میزان فقر و سرمایه اجتماعی در حد نسبتاً زیاد قرار دارد. فقر بر سرمایه اجتماعی تأثیر منفی دارد. بدین معنی فقر در کاهش سرمایه اجتماعی تأثیرگذار است. از مهم‌ترین علل این میزان فقر و سرمایه اجتماعی در منطقه مرزی مطالعه‌شده می‌توان به ساختار نابرابر قدرت و به تبع آن توزیع نامتعادل امکانات و خدمات و فرصت‌های اقتصادی اجتماعی به‌ویژه فرصت‌های شغلی و درآمدی و فرصت نابرابر در دسترسی به تسهیلات مالی و اجتماعی اشاره کرد. از آنجایی که منطقه مطالعه‌شده در انزوای جغرافیایی واقع شده است و در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای معمولاً سهمی ندارد و دسترسی به فرصت‌های اقتصادی و زیرساخت‌های تولیدی بسیار ناچیز است، قاعدتاً فقر در این مناطق گسترش می‌یابد.

نیز نشان می‌دهد که به‌ازای هر واحد تغییر در میزان فقر در منطقه، ۸۹۰- تغییر در سرمایه اجتماعی روی می‌دهد (جدول شماره ۹).

براساس یافته‌های رگرسیون چندمتغیره، فرهنگ فقر در تبیین تغییرات سرمایه اجتماعی (اعتماد و مشارکت و انسجام اجتماعی) در محدوده مطالعه‌شده از دیگر شاخص‌های فقر، نقش و تأثیر برجسته‌تری دارد. پس از آن متغیر طرد اجتماعی در مرتبه دوم تأثیرگذاری قرار دارد. موقعیت فقر با تأثیر کمتر تنها در تبیین تغییرات اعتماد و مشارکت اجتماعی تا حدودی سهمیم است. طبق این یافته‌ها، فقر تأثیر بسیار بالایی در کاهش و فرسایش سرمایه اجتماعی در این منطقه مرزی دارد.

مناطق مرزی شرق کشور از استان سیستان و بلوچستان در زمره مرزهای بحران‌زا قلمداد شده‌اند؛ زیرا در این مناطق عوامل متعددی بر مسائل امنیتی و توسعه‌ای دامن می‌زند. از مهم‌ترین

و همکاران (۲۰۰۸) و نیز با دیدگاه‌های لوتیس، ال‌کاک، مارکس، اوندرو و دی‌هان تا حد زیادی منطبق است.

از این رو به نظر می‌رسد موقعیت فقر در منطقه عامل اصلی فرسایش و تضعیف سرمایه اجتماعی است؛ زیرا فرهنگ فقر و طرد اجتماعی طبق دیدگاه‌های ال‌کاک، مارکس، اوندرو و دی‌هان در موقعیت فقر ریشه دارد که از ساختار اجتماعی و توزیع نابرابر قدرت نشئت می‌گیرد. بعد برجسته موقعیت فقر مربوط به کاستی‌ها و مشکلات اقتصاد محلی است که مهم‌ترین علت فقر در منطقه مطالعه شده است.

بسیاری از مسائل امنیتی و اقدامات واگرایانه در منطقه نوعی اعتراض خاموش به معیشت و محرومیت ناشی از ضعف‌های اقتصاد محلی و منطقه‌ای است. پیامد این اعتراض، نارضایتی و بی‌اعتمادی به دولت و مرزداران و همکاری نکردن در کنترل مرز است. از این رو می‌توان اظهار کرد که موقعیت فقر در روستاها و شهرهای مرزی مطالعه شده، عامل اصلی تضعیف سرمایه اجتماعی و بی‌نظمی در فرایند محلی و منطقه‌ای محسوب می‌شود. این مسئله نه تنها با ثبات و توسعه پایدار مناطق مرزی ناسازگار است، بلکه با ایجاد زمینه‌های مساعد برای گسترش حساسیت‌ها و انگیزه‌های مخمل امنیت، به تداوم توسعه نیافتگی و افزایش محرومیت کمک می‌کند. این امر به نوبه خود زمینه را برای تهدید حکومت مرکزی فراهم می‌کند و سبب افزایش هزینه‌های تأمین امنیت می‌شود.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

مسئله کاهش سرمایه اجتماعی در اثر فقر در محدوده مورد مطالعه را می‌توان به ساخت نابرابر قدرت و به تبع آن توزیع نامتعادل امکانات، خدمات و فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی به ویژه فرصت‌های شغلی، درآمدی و فرصت نابرابر در دسترسی به تسهیلات مالی و اجتماعی در منطقه منتسب کرد. از آنجایی که منطقه مطالعه شده در انزوای جغرافیایی واقع شده است و ساکنان آن معمولاً در برنامه‌های ملی و منطقه‌ای سهمی ندارند و دسترسی آن‌ها به فرصت‌های اقتصادی و زیرساخت‌های تولیدی بسیار ناچیز است. فقر جای پای مساعدی در این مناطق می‌یابد. ریشه این مسئله را باید در ناکارآمدی مدیریت مرز، توسعه نابرابر منطقه‌ای و محلی جست‌وجو کرد. داشتن نگاه امنیتی و انتظامی به مرز و عدم توجه به رویکرد فرصت‌زایی و فرصت‌سازی مرزها و مناطق مرزی در این منطقه از یک سو و توزیع ناعادلانه سرمایه‌ها، امکانات، خدمات، فرصت‌ها و تسهیلات اقتصادی و اجتماعی در سطح منطقه‌ای و محلی، فقدان توجه به نقش مؤثر مردم در مدیریت مرزها و مهم‌تر از همه ضعف اساسی بنیان‌های اقتصاد محلی از سوی دیگر از نمودهای برجسته این ناکارآمدی محسوب می‌شوند. از این رو به نظر می‌رسد موقعیت فقر در منطقه عامل اصلی فرسایش سرمایه اجتماعی باشد، زیرا فرهنگ فقر و طرد اجتماعی طبق دیدگاه‌های ال‌کاک، مارکس، اوندرو و دی‌هان

از میان شاخص‌های فقر، فرهنگ فقر بیشترین تأثیر را بر کاهش سرمایه اجتماعی دارد. پس از آن شاخص طرد اجتماعی در مرتبه دوم موجب کاهش سرمایه اجتماعی می‌شود. شاخص موقعیت فقر در مرتبه آخر اثرگذاری بر کاهش سرمایه اجتماعی قرار دارد. ریشه این مسئله را باید در ناکارآمدی مدیریتی، توسعه نابرابر منطقه‌ای و محلی جست‌وجو کرد. داشتن نگاه امنیتی و انتظامی به مرز و توسعه مناطق مرزی و توجه نکردن به رویکرد فرصت‌زایی و فرصت‌سازی مرزها و مناطق مرزی در این منطقه از یک سو و توزیع ناعادلانه سرمایه‌ها، امکانات، خدمات، فرصت‌ها و تسهیلات اقتصادی اجتماعی در سطح منطقه‌ای و محلی، توجه نکردن به نقش مؤثر مردم در مدیریت مرزها و مهم‌تر از همه ضعف اساسی بنیان‌های اقتصاد محلی از سوی دیگر از نمودهای برجسته این ناکارآمدی محسوب می‌شوند.

موقعیت عملکردی مرز نمونه دیگری از این ناکارآمدی‌هاست؛ یعنی هنوز عبور و مرور و تجارت غیرقانونی در مرزها متداول است و گروه‌ها و افراد خاصی از منافع قانونی مرز سود می‌برند. مدیریت مرز صرفاً به کنترل فیزیکی مرز محدود می‌شود. همچنین شواهد و اظهارات محلی حاکی از آن است که هنوز جابه‌جایی غیررسمی کالا و سوخت و حتی انسان در مناطق مرزی سراوان و تا حدودی میرجاوه انجام می‌شود. در شهرستان زهک با احداث دیوار مرزی جلوی این رویدادها گرفته شده است. در شهرستان سراوان که از جنبه اقتصاد کشاورزی (باغداری خرما) قابلیت بسیار بالایی در منطقه و حتی کشور دارد، عملاً این قابلیت در اقتصاد محلی نقش چندانی ندارد و با مسائل و مشکلات ساختاری و مدیریتی و زیرساختی زیادی مواجه است. شیوه‌های تولید سنتی است؛ زیرساخت‌های نگهداری و فراوری و بسته‌بندی فراهم نیست؛ بازاریابی مناسبی برای محصول خرما وجود ندارد؛ نفوذ گسترده دلالان در بازار و توجه نکردن دولت در تنظیم بازار به ناتوانی و بی‌انگیزگی تولیدکنندگان منجر شده است.

مسئله کم‌آبی نیز به این دلایل افزوده شده است. همچنین در حوزه صنعت، معدن، تجارت مرزی و گردشگری نیز اقدامات مؤثر و ثمربخش برای توسعه محلی و منطقه‌ای انجام نشده است. عموم مردم بومی از مزایای اندک توسعه ویژه مناطق مرزی سهم و نفع چندانی نمی‌برند. سرمایه‌گذاران به خاطر کاستی‌های زیرساختی حاضر به سرمایه‌گذاری نیستند. همه این موارد موقعیت نامطلوبی را برای این منطقه رقم زده و موجب گسترش بی‌اعتمادی به دولت و نیروهای امنیتی و همکاری نکردن با آن‌ها برای کنترل مرز و برقراری امنیت و... شده است. این وضعیت با شدت کمتر در شهر میرجاوه وجود است. در شهرستان زهک از یک سو مشکلات خشک‌سالی و کم‌آبی در دو دهه اخیر کشاورزی منطقه را از بین برده و از سوی دیگر با احداث دیوار مرزی از تجارت غیررسمی جلوگیری شده است؛ اما عموم مردم از منافع تجارت قانونی مرز بهره‌مند نیستند. این نتایج با یافته‌های کولیر (۱۹۹۸) و زاهدی

References

- Abdollahi, A., Valaei, M., & Anvari, A. (2013). [Evaluating the effects of social capital in rural poverty reduction: The village of Kipchak the Miandoab Township (Persian)]. *Journal of Spatial Economic and Rural Development*, 2(4), 133-52.
- Afrough, E. (2000). [The theoretical perspective of class analysis and development (Persian)]. Tehran: Culture of Knowledge.
- Ahmadi, H., & Iman, M. T. (2005). [The culture of poverty, marginalization and tendency towards delinquent behavior among young people marginalized Deh Pialeh of Shiraz in 2004 (Persian)]. *Journal of Isfahan University (Human Sciences)*, 19(2), 118-99.
- Al-Jarrah, O., & Abu-Qdais, H. (2006). Municipal solid waste landfill sitting using intelligent system. *Waste Management*, 26(3), 299-306. doi: 10.1016/j.wasman.2005.01.026
- Alexiedou, N. (2005). Social exclusion, and educational opportunity: the case of British education policies within a European Union context. *Globalisation, Societies and Education*, 3(1), 101-125. doi: 10.1080/14767720500046351
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the sociology of Education* (pp. 241-58). New York: Greenwood Publishing Group.
- Basatyan, S. M. (2011). [Investigating pattern off the culture of poverty, and its related factors: Case study Delfan Township of Lorestan Province (Persian)]. *Journal of Social Problems of Iran*, 2(2), 7-32.
- Coleman, J. (1998). *The foundations of social theory* [M. Saburi, (Persian trans.)]. Tehran: Ney Publication.
- Collier, P. (1998). *Social capital and poverty*. Washington, D. C.: World Bank.
- de Haan, A. (2001). *Social exclusion: enriching the understanding of deprivation* (Report). Brighton: University of Sussex.
- Esfandiari, I. (2013). [The poverty and social deviations contexts or motivation (Persian)]. *Journal of Women's Strategic Studies*, 6(21), 1-32.
- Field, J. (2007). *Social capital* [G. R. Ghaffari & H. Ramezani, (Persian trans.)]. Tehran: Kavir Publication.
- Fukuyama, F. (2006). *The end of discipline, social capital and maintain it* [Gh. A. Tavasoli, (Persian trans.)]. Tehran: Hekayat Publication.
- Ghaffari, G., & Tajoddin, M. B. (2005). [The enquiry of social deprivation dimensions (Persian)]. *Social Welfare Quarterly*, 5(17), 29-52.
- Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M., & Whatmore, S. (2009). *The dictionary of human geography* (5th ed.). New Jersey: John Wiley & Sons Publications.
- Grootaert, C. (1999). *Social capital, household welfare and poverty in Indonesia*. Washington, D. C.: World Bank.
- Grootaert, C., & Narayan, D. (2004). Local institutions, poverty and household welfare in Bolivia. *World Development*, 32(7), 1179-198. doi: 10.1016/j.worlddev.2004.02.001
- Hafeznia, M. R. (2002). [Political geography of Iran (Persian)]. Tehran: Samt Publications.

ریشه در موقعیت فقر دارد که از ساخت اجتماعی و توزیع نابرابر قدرت نشئت می‌گیرد.

نتایج پژوهش بیانگر تأثیرپذیری شدید سرمایه اجتماعی از عامل فقر در منطقه مرزی مطالعه‌شده است. بُعد برجسته موقعیت فقر مربوط به کاستی‌ها و مشکلات اقتصاد محلی است که مهم‌ترین علت فقر در منطقه مطالعه‌شده است. بنابراین اگر تداوم فقر توأم با روند تدریجی کاهش سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت و انسجام اجتماعی) استمرار یابد این احتمال وجود دارد که در آینده منطقه با ناپایداری و بی‌ثباتی بالایی مواجه شود که در آن صورت کنترل آن دشوار خواهد بود.

تشکر و قدردانی

این مقاله حامی مالی ندارد.

- Hamzaei, M. R., Shah Hoseini, A., Borzoo, G. R., Mousavi, S. (2012). [Poverty culture among villagers of Harsin township (Persian)]. *Social Welfare Quarterly*, 12(45), 238-73.
- Ismail-Zadeh, Kh. (2008). [Anthropological study border common markets with the approach of economic anthropology (Persian)]. *Iranian Journal of Anthropology*, 5(9), 38-65.
- Kalantari, S., Rabbani, R., & Sedaghat, K. (2005). [The relation between poverty and illegality construction of social pathogens (Persian)]. *Social Welfare Quarterly*, 5(18), 65-90.
- Kordestani, G. R., & Rahimi, M. (2009). [The application of fuzzy logic in accounting and financial decisions (Persian)]. *Hesabras*, 11(47), 86-93.
- Lemmi A., & Gianni, B. (2006). *Fuzzy set approach to multidimensional poverty measurement*. Berlin, Heidelberg: Springer Science Business Media.
- Lin, N. (2001). *Social capital: A theory of structure and action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Moore, B. (2000). 'No child': *Child poverty: The facts: A summary*. Fitzroy, Victoria: Brotherhood of St. Laurence.
- Morris, M. (1998). *Social capital and poverty in India*. Brighton: Institute of Development Studies.
- Mukaila, A., Sakariyau, O., Dauda, C., Paiko, I., Zubairu, U. (2012). Social capital and poverty reduction in Nigeria: A case study of Minna metropolis. *International Journal of Business and Social Science*, 3(12), 229-236.
- Putnam, R. (1995). Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65-78.
- Saligheh, M., Barimani, F., & Ismail Negad, M. (2008). [Climatical regionalization on Sistan & Baluchestan Province (Persian)]. *Journal of Geography and Development*, 6(12), 101-06.
- Shaditalab, Zh., & Hojjati Kermani, F. (2008). [The relation of social capital with poverty (Persian)]. *Social Welfare Quarterly*, 7(28), 35-56.
- Shayani, M. (2005). [Poverty, deprivation and citizenship in Iran (Persian)]. *Social Welfare Quarterly*, 5(18), 41-64.
- Singer, P. (2009). *The life you can save: Acting now to end world poverty*. New York: Random House Publications.
- Statistical Center of Iran, (2011). *Statistical Yearbook of Sistan and Baluchestan Province*. Tehran: Statistical Center of Iran.
- Warf, B. (2006). *Encyclopedia of human geography*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Zahedi, M. J. (2007). [Development and inequality (Persian)]. Tehran: Maziar Publications.
- Zahedi, M. J., Maleki, A., & Heydari, A. A. (2008). [Poverty and social capital (Persian)]. *Social Welfare Quarterly*, 7(28), 79-106.